

**„Memorii de neuitat:
drama basarabenilor deportați
în cadrul operațiunii «SUD»
din 5-6 iulie 1949”**

**Academia de Științe a Moldovei
4 iulie 2024, Masa rotundă**

MASA ROTUNDĂ
„MEMORII DE NEUITAT: DRAMA BASARABENILOR DEPORTAȚI ÎN CADRUL OPERAȚIUNII
«SUD» DIN 5-6 IULIE 1949”

4 iulie 2024, ora 14.00: Academia de Științe a Moldovei (bd. Ștefan cel Mare și Sfânt 1), Sala Mică

Moderator: dr. hab. Liliana Condraticova

13.30: Galeria de artă, inovație și știință (Sala Aurie a AȘM) – vernisarea expoziției *reproducerilor lucrărilor de giuvaiergerie realizate de renumitul bijutier Alexei Marco (1935–1992), deportat în Siberia în 1949*

Lansarea volumului VI „Drama basarabenilor: 75 de ani de la deportările staliniste din RSS Moldovenească în cadrul Operațiunii „Sud” (5-6 iulie 1949)”

Eveniment transmis online de Institutul pentru Dezvoltarea Societății Informaționale:

DRAMA
BASARABENILOR:
75 DE ANI
DE LA DEPORTĂRILE
STALINISTE
DIN 5-6 IULIE 1949

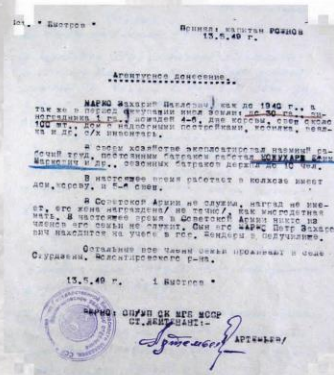
dr. hab., prof. univ. Anatol Petrencu,
dr. hab. Zinaida Bolea (Universitatea de Stat din Moldova), dr. Ludmila D. Cojocaru, dr. Elena Postică (Muzeul Național de Istorie a Moldovei), dr. Lidia Pădureac (Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți), dr. Liudmila Chiciuc (Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul), dr. Claudia-Florentina Dobre (Institutul de Istorie „Nicolae Iorga” al Academiei Române, București), dr. Virgiliu Bîrlădeanu (Institutul de Istorie, USM), dr. Marina Miron (USM), Mariana Mihailevschi (Muzeul de Etnografie Bălți), mem. cor. al AȘM Ion Hadârcă, dr. hab. Liliana Condraticova (Academia de Științe a Moldovei)

Organizatori și parteneri

Volumul VI „Drama basarabenilor: 75 de ani de la deportările staliniste din RSS Moldovenească în cadrul Operațiunii „Sud” (5-6 iulie 1949)” este realizat ca urmare a susținerii comunicărilor în cadrul secțiunii cu același generic a conferinței științifice internaționale „Patrimoniul cultural de ieri – implicații în dezvoltarea societății de mâine” (ediția a IX-a) din 8-9 februarie 2024, precum și a materialelor pregătite pentru Masa rotundă din 4 iulie 2024 desfășurată la Academia de Științe a Moldovei. Volumul este un supliment al revistei științifice „Authentication and Conservation of Cultural Heritage. Research and Technique” din Iași (editor-șef, profesor, dr. habil. Nicoleta Vornicu).

„Istoria și memoria represiunilor staliniste, precum și a rezistenței antisovietice, în diversele și variatele ei forme, este parte din memoria și istoria noastră comună. Reconsiderarea percepției trecutului printr-un spectru larg de opinii, edificarea în Republica Moldova a unei culturi comemorative de esență europeană, prin studierea complexă a tuturor comunităților memoriei, crearea condițiilor de dialog în contextul comemorărilor oficiale, elaborarea și susținerea la toate nivelurile ale strategiilor de reconciliere între memoriile competitive privind trecutul totalitar, constituie astăzi un act asumat de cunoaștere și de justiție simbolică pentru victimele regimului de ocupație sovietică în Basarabia”.

Drama basarabenilor: 75 de ani de la deportările staliniste din 5-6 iulie 1949

DRAMA BASARABENILOR

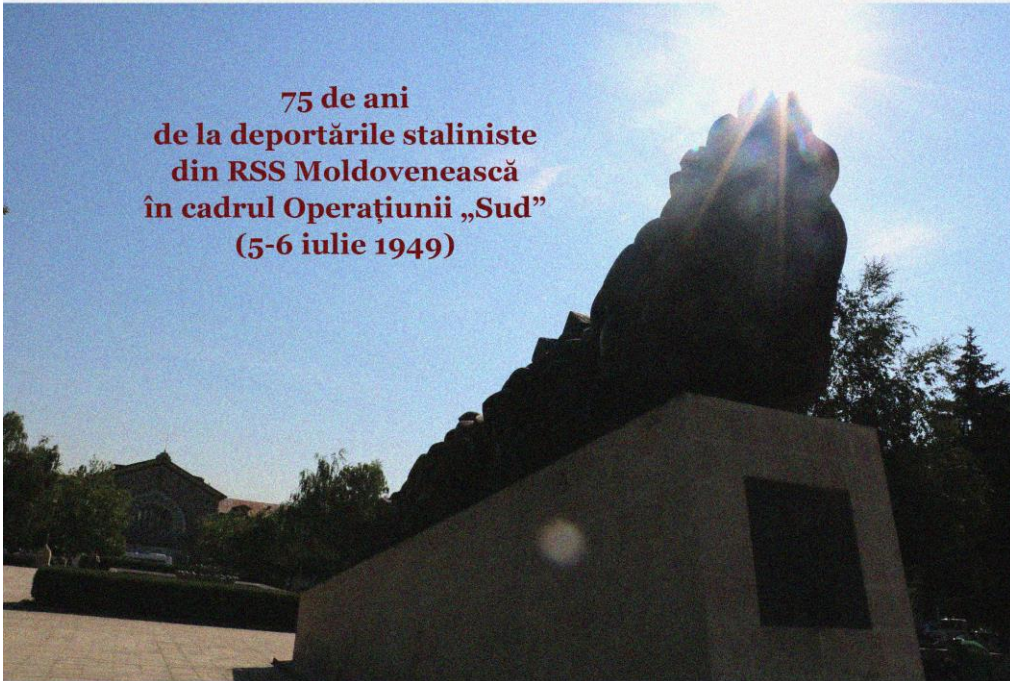

75 de ani de la deportările staliniste
din RSS Moldovenească
în cadrul Operațiunii „Sud” (5-6 iulie 1949)

Editori: dr. hab. Liliana Condraticova,
dr. Ludmila D. Cojocaru, dr. Lidia Pădureac

DRAMA BASARABENILOR

**75 de ani
de la deportările staliniste
din RSS Moldovenească
în cadrul Operațiunii „Sud”
(5-6 iulie 1949)**

**PATRIMONIUL CULTURAL DE IERI –
IMPLICAȚII ÎN DEZVOLTAREA SOCIETĂȚII DE MÂINE**

**CULTURAL HERITAGE OF YESTERDAY –
CONTRIBUTION TO THE DEVELOPMENT
OF A SUSTAINABLE SOCIETY OF TOMORROW**

Supliment al revistei științifice
„Authentication and Conservation of Cultural Heritage.
Research and Technique” (Iași, România), volumul VI, 2024
Editori: Liliana Condraticova, Ludmila D. Cojocaru & Lidia Pădureac

**„Patrimoniul cultural de ieri – implicații în dezvoltarea societății de mâine”,
volumul VI „Drama basarabenilor: 75 de ani de la deportările staliniste din RSS
Moldovenească în cadrul Operațiunii „Sud” (5-6 iulie 1949)”**

Volumul VI „Drama basarabenilor: 75 de ani de la deportările staliniste din RSS Moldovenească în cadrul Operațiunii „Sud” (5-6 iulie 1949)” este realizat ca urmare a susținerii comunicărilor în cadrul secțiunii cu același generic a conferinței științifice internaționale „Patrimoniul cultural de ieri – implicații în dezvoltarea societății de mâine” (ediția a IX-a) din 8-9 februarie 2024, precum și a materialelor pregătite pentru Masa rotundă din 4 iulie 2024.

Volumul este un supliment al revistei științifice „Authentication and Conservation of Cultural Heritage. Research and Technique” din Iași (editor-șef, profesor, dr. habil. Nicoleta Vornicu).

Toate contribuțiile autorilor au fost recenzate și recomandate pentru tipar în ședința comitetului științific și organizatoric în data de 23 iunie 2024.

Comitetul științific: dr. hab. Liliana Condraticova (Academia de Științe a Moldovei), dr. Ludmila D. Cojocaru (Muzeul Național de Istorie a Moldovei; Secția științe sociale, economice, umanistice și arte a AȘM), profesor, dr. habil. Nicoleta Vornicu (Centrul Mitropolitan de Cercetări TABOR, Iași), dr. Lidia Pădureac (Universitatea de Stat „Alecus Russo” din Bălți), mem. cor. Svetlana Cojocaru (Secția științe exacte și ingineresti a AȘM), mem. cor. Ion Hadârcă (Secția științe sociale, economice, umanistice și arte a AȘM), Claudia-Florentina Dobre (Institutul de Istorie „Nicolae Iorga” al Academiei Române, București), dr. hab. Zinaida Bolea (Universitatea de Stat din Moldova), dr. hab., prof. univ. Anatol Petrencu (USM), dr. Virgiliu Bîrlădeanu (Institutul de Istorie, USM), dr. Marius-Adrian Nicoară (Institutul European pentru Cercetări Multidisciplinare, Buzău), dr. Liudmila Chiciuc (Universitatea de Stat „Bogdan-Petriceicu Hasdeu” din Cahul), dr. Marina Miron (USM), dr. Diana Dementieva (USM).

Editori: dr. hab. Liliana Condraticova, dr. Ludmila D. Cojocaru, dr. Lidia Pădureac
Redactor științific: Ludmila D. Cojocaru, Liliana Condraticova
Design, concept, copertă, procesare imagini: Liliana Condraticova

Descrierea Camerei Naționale a Cărții

„Drama basarabenilor: 75 de ani de la deportările staliniste din RSS Moldovenească în cadrul Operațiunii „Sud” (5-6 iulie 1949)”. Supliment al revistei științifice „Authentication and Conservation of Cultural Heritage. Research and Technique” (Iași, România), Iași–Chișinău. 2024, volumul VI, 264 p. Bibliografie în subsol.

ISSN 2558 – 894X

© Editorii & autorii

Coordonatori și editori ai volumului

SUMAR

Liliana Condriticova, Ludmila D. Cojocaru, Lidia Pădureac, <i>75 de ani de la drama basarabenilor deportați la 5-6 iulie 1949. În loc de Prefață</i>	3
Ludmila D. Cojocaru, <i>Memoria remanentă a deportărilor staliniste: repere istoriografice și probleme de cercetare</i>	11
Liudmila Chiciuc, <i>Operațiunea „Sud” în istoria și memoria locuitorilor din județul Cahul</i>	24
Claudia Florentina Dobre, <i>Viața cotidiană a deportării în Bărăgan</i>	49
Lidia Pădureac, <i>Supraviețuirea în timp de foamete – parte a experienței traumatizante a deportaților din 1949</i>	62
Zinaida Bolea, <i>O perspectivă psihanalitică și psihosocială asupra traumatismului narcisic în cazul deportărilor din RSS Moldovenească</i>	70
Elena Postică, <i>Femei-martir în rezistența antisovietică din Basarabia</i>	86
Cristina Pușcaș, <i>Revoltele țărănești din 1949 din județul Bihor: colectivizarea forțată, opoziția țărănimii și represiunea disproporționată</i>	102
Mariana Cojocaru, <i>Între refugiu și deportare: basarabeni sub ocupația sovietică</i>	112
Liliana Condriticova, <i>Alexei Marco: din frigurile Siberiei ajuns bijutier celebru</i>	121
Mariana Mihailevschi, Inga Cervaniuc, <i>Personalități politice din Bălți, victime ale represiunilor din RSS Moldovenească</i>	140
Olga Trandafilova, <i>Stalinskiye deportatsii 6 iylya 1949 goda v sele Avdarma Moldavskoy SSR. Issledovaniya, publikatsii i prakticheskaya rabota Muzeya istorii sela Avdarma: 2011–2023 gody</i>	155
Ana Molcosean, Alexandru Molcosean, <i>Instaurarea administrației sovietice în județul Bălți: mărturiile familiei Frunză</i>	166
Maxim Avădăni, <i>Istoria și memoria deportărilor staliniste în comuna Chișcăreni, raionul Sângerei</i>	177

Ludmila D. Cojocaru, Virgiliu Birlădeanu, <i>Deportări și represiuni staliniste în comuna Parcova, raionul Edineț: mărturii ale oamenilor locului</i>	189
Marina Miron, <i>Locuitorii satului Stoianovca, raionul Cantemir în valul deportărilor din 5-6 iulie 1949</i>	229
Liliana Condriticova, <i>Libertatea în creație și valoarea incomensurabilă a operei artistului plastic Elena Bontea</i>	243
Anatol Petrencu, <i>Memorii de neuitat: deportarea în masă a basarabenilor în Siberia (al doilea val, 5-6 iulie 1949)</i>	255
<i>Monumentul în memoria victimelor deportărilor regimului comunist</i>	262

CONTENT

Liliana Condaticova, Ludmila D. Cojocaru, Lidia Pădureac, 75 years since the drama of the deported Bessarabians on July 5-6, 1949. Instead of Preface	3
Ludmila D. Cojocaru, The remanent memory of the Stalinist deportations: historiographical landmarks and research problems	11
Liudmila Chiciuc, The Operation “South” in the history and memory of the Cahul county’s inhabitants	24
Claudia Florentina Dobre, Daily life of deportation in Bărăgan	49
Lidia Pădureac, Survival during famine – part of the traumatic experience of the deportees from 1949	62
Zinaida Bolea, A psychoanalytic and psychosocial approach on narcissistic trauma in the case of deportations from the Moldavian SSR	70
Elena Postică, Martyr-women in the anti-Soviet resistance in Bessarabia	86
Cristina Pușcaș, Peasant revolts of 1949 in Bihor County: forced collectivization, peasant opposition and disproportionate repression	102
Mariana Cojocaru, Between refuge and deportation: the Bessarabians under the Soviet occupation	112
Liliana Condaticova, Alexei Marco: a famous jeweler from the cold of Siberia	121
Mariana Mihailevschi, Inga Cervaniuc, Political figures from Bălți, the victims of repressions in the Moldavian SSR	140
Olga Trandafilova, Stalinist deportations on July 6, 1949 in the village of Avdarma, Moldavian SSR. Research, publications and practical work of the Museum of the History of the village of Avdarma: 2011–2023	155
Ana Molcosean, Alexandru Molcosean, Establishment of the Soviet administration in Balti county: testimonies of the Frunză family	166
Maxim Avădăni, History and memory of the Stalinist deportations in Chișcareni commune, Sângerei district	177

Ludmila D. Cojocaru, Virgiliu Bîrlădeanu, Deportations and Stalinist repressions in Parcova commune, Edineț district: testimonies of local people	189
Marina Miron, Residents of Stoianovca village, Cantemir district during the wave of deportations from July 5-6, 1949	229
Liliana Condaticova, Freedom in creation and the immeasurable value of the work of plastic artist Elena Bontea	243
Anatol Petrencu, Unforgettable memories: mass deportation of Bessarabians to Siberia (second wave, July 5-6, 1949)	255
Monument to the memory of the communist regime deportations' victims	262

MEMORIA REMANENTĂ A DEPORTĂRILOR STALINISTE: REPERE ISTORIOGRAFICE ȘI PROBLEME DE CERCETARE*

DOI: 10.5281/zenodo.12540385
CZU: 94(478)

Ludmila D. COJOCARU

Dr. în istorie, conf. univ., Muzeul Național de Istorie a Moldovei

ORCID: 0000-0002-5025-6376

E-mail: ludmila.cojocaru@nationalmuseum.md

Preliminarii

Memoria deportărilor staliniste, una dintre cele mai traumatizante perioade ale istoriei moderne, rămâne un subiect de intensă cercetare și dezbateră. În Republica Moldova, de la afirmarea independenței până astăzi, publicarea colecțiilor de documente de arhivă¹, inaugurarea muzeelor², editarea lucrărilor cu caracter memorialistic³ și, nu în ultimul rând, acțiunile întreprinse la nivel politic⁴ s-au dovedit a fi eforturi plauzibile, dar

* Studiul prezintă varianta actualizată a publicației: Virgiliu Bîrlădeanu, Ludmila D. Cojocaru, Memoria victimelor regimului totalitar-comunist: de la dictatul tăcerii la statutul de patrimoniu cultural a fost publicată, în: *Akademios*, nr. 3(54), 2019, pp. 19-24; Ludmila D. Cojocaru, Memoria victimelor regimului totalitar-comunist: de la dictatul tăcerii la statutul de patrimoniu cultural (II), în: *Akademios*, 2020, nr. 4(59), pp. 93-99.

¹ *Cartea Memoriei. Catalog al victimelor totalitarismului comunist*, (coord. și red. șt.) Elena Postică, vol. I-IV. Chișinău: Ed. Știința, 1999–2005; Alexandru Moraru (ed.), *Basarabia antisovietică. Documente privind rezistența națională, blestemul deportărilor și al „justiției” staliniste*, Iași: Ed. Demiurg, 2009; Alexandru Moraru (ed.), *Victimele terorii comuniste în Basarabia. Rezistență ocupanților, arestări, torturi, întemnițări, uciși. Documente secrete sovietice, 1944–1954*, vol. I, Chișinău: Ed. Iulian, 2010; Gheorghe E. Cojocaru, *Operațiunea „Sud” Chișinău: culegere de documente*, Chișinău: Ed. Bons Offices, 2010; Ion Varta, Tatiana Varta, Igor Șarov, *Asasinările în masă din RAȘSM în perioada Marii Terori (1937–1938). Documente desecretizate din arhivele MAI și SIS ale Republicii Moldova*, vol. I, Chișinău: Ed. ARC, 2010; Ion Varta, *Deportările în masă din RSS Moldovenească din 5-9 iulie 1949. Operațiunea „Sud”. Studiu. Documente*, vol. I, Chișinău: Ed. Litera, 2011; Ion Varta, *Deportările în masă din RSS Moldovenească din 13-16 iunie 1941. Studiu. Documente desecretizate din arhivele MAI și SIS ale Republicii Moldova*, Chișinău: Ed. Litera, 2011; Mihai Tașcă (ed.), *„Operațiunea Română” din RAȘSM Moldovenească în Marea Teroare stalinistă: 1937–1938*, Chișinău: Ed. Serebia, 2014.

² Vezi: Muzeul Victimelor Deportărilor și Represiunilor Politice, mun. Chișinău; Muzeul „Siberiada”, s. Mereni, r-nul Anenii Noi; Muzeul „Memoria Neamului”, mun. Chișinău; etc.

³ Vezi: *Bibliografia Memoriei (1989–2013)*, în: (editori) Anatol Petrencu, Ludmila D. Cojocaru, Lidia Pădureac, *Românii în Gulag: memorii, mărturii, documente*, vol. I, Chișinău: Ed. Balacron, 2014, pp. 305-319; Ludmila D. Cojocaru, Lidia Pădureac, *Deportările staliniste în Basarabia: memorii împărtășite*, în: *Românii în Gulag. Memorii, mărturii, documente...*, vol. II, 2015, pp. 7-58.

⁴ Decretul prezidențial din 24 iunie 2010 privind declararea zilei de 28 iunie 1940 „Zi a ocupației sovietice și a comemorării victimelor regimului totalitar comunist”; dezvelirea „Pietrei Comemorative” în Piața Marii Adunări Naționale din Chișinău; constituirea „Comisiei pentru studierea

Operațiunea „SUD” în istoria și memoria locuitorilor din județul Cahul

DOI: 10.5281/zenodo.12540484
CZU: 94(478-21)

Liudmila CHICIUC

Dr. în istorie, conf. univ., Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul
ORCID ID: 0000-0002-4111-6865
E-mail: chiciuel@yahoo.com

Introducere

Deportările au constituit una dintre metodele criminale de promovare a politicii expansioniste totalitare de către URSS, în teritoriile ocupate abuziv după semnarea protocolului adițional secret Ribbentrop-Molotov. Prin măsura represivă de expulzare forțată a unei părți a populației din teritoriul său de origine sau de trai, regimul totalitar-comunist a urmărit „curățarea” spațiului ocupat, de „elementele incomode” și înlăturarea oricărei forme de rezistență sau opoziție față de acțiunile de „transformare socialistă”. Au fost supuși deportărilor oamenii care nu conveneau regimului, cei mai buni gospodari ai satelor, persoane cu spirit întreprinzător, cu simțul independenței proprii bine conturat, pentru care autoritățile sovietice au inventat diverse nume ofensatoare, precum: „chiaburi”, „culaci”, naționaliști”, „dușmani ai puterii sovietice”, „trădători”, colaboraționiști”, „elemente indezirabile” etc. Mii de basarabeni, deportați în regiunile de est ale URSS, au fost supuși regimului carceral de muncă forțată, au suportat lipsuri și greutăți, au fost privați de drepturi și bunuri, mulți dintre ei au fost omorâți prin înfometare sau exterminăți în lagărele GULAG-ului. Astfel că deportările, alături de represiunile politice și foamea organizată, completează șirul de crime comise împotriva umanității de către ocupația sovietică în Basarabia. Strămutarea forțată a unui număr mare de localnici trebuia să-i determine pe cei rămași să renunțe la valorile proprii și la modul tradițional de gospodărire, în favoarea gospodăriilor colective.

La distanța de 75 de ani de la înfăptuirea celui de-al doilea val de deportări staliniste din RSS Moldovenească, care a avut loc pe 5-6 iulie 1949, constatăm că fenomenul deportărilor a lăsat urme adânci în istoria și memoria colectivă și reprezintă un subiect de interes științific accentuat, cercetarea istorică a acestuia fiind realizată cu rigurozitate și cu rezultate semnificative, iar „amintirile martorilor oculari și ale victimelor sovietizării forțate sunt transmise din generație în generație și, în mare parte, publicate în ultimele decenii, prezintă o sursă importantă de cunoaștere istorică”¹. La fel, parte componentă a istoriei românilor din spațiul actual al Republicii Moldova, fenomenul deportărilor este asumat în mediul științific și educațional din stânga Prutului prin multiple studii tematice, acumulate începând cu anii '90 ai secolului XX – până în prezent. Totuși, în virtutea

¹ Elena Postică, Memoria victimelor regimului totalitar-comunist: direcții prioritare și rezultate ale activității Muzeului Național de Istorie a Moldovei, în: *Exercițiul Memoriei*, (editori) Elena Postică, Ludmila D. Cojocaru, Chișinău: Ed. Balacron, 2019, p. 9.

VIAȚA COTIDIANĂ A DEPORTĂRII ÎN BĂRĂGAN

DOI: 10.5281/zenodo.12540571
 CZU: 94(498-21)

Claudia-Florentina DOBRE

Dr. în istorie, Institutul de Istorie „Nicolae Iorga” al Academiei Române, București
 ORCID: 0000-0001-6778-3466
 E-mail: cfdobre@iini.ro

Introducere

Deportarea din 18-19 iunie 1951, episod cunoscut ca „Rusaliile Negre”, a dus la deplasarea forțată a aproximativ 44 000 de persoane, care locuiau pe o rază între 25-35 de km în jurul graniței cu Iugoslavia, în regiunea aridă a Bărăganului. Apatrizi, cetățeni români de diverse etnii (români, sârbi, croați, bulgari, maghiari, șvabi, evrei, romi etc.) sau din regiunile pierdute ale României Mari (basarabeni, bucovineni, aromâni, megleno-români colonizați în Banat și Oltenia de Vest) au fost deportați în plin câmp, unde au fost obligați să își construiască, pornind de la zero, o nouă viață¹.

Deportarea în Bărăgan a avut un rol profilactic, punitiv și practic. Autoritățile comuniste au vrut să preîntâmpine revoltele țăranilor care se opuneau colectivizării, să îi pedepsească pe cei care îi susțineau pe luptătorii din munți și să susțină cu forță de muncă calificată, dar prost plătită, dezvoltarea agricolă a Bărăganului unde se crease numeroase Gospodării Agricole de Stat (GAS) și Gospodării Agricole Colective (GAC).

Discordia dintre Stalin și Tito și poziția pro-stalinistă a autorităților de la București au reprezentat un alt motiv al deportării, așa cum apare invocat în directiva secretă nr. 200/1951 care a stabilit deportarea cetățenilor din Banat și Oltenia de vest în Bărăgan. Comuniștii români menționau relațiile tensionate cu Tito ca argument al deportării „elementelor periculoase”, în vederea securizării graniței.

Cetățenii „aleși” spre deportare au fost obligați să își părăsească casele, bunurile, membrii familiei (cei care nu se regăseau pe listele pribegiei), animalele, prietenii, colegii de joacă (în cazul copiilor). Li s-a permis să ia cu ei (în funcție și de bunăvoința soldaților care îi păzeau) haine, alimente și obiecte de uz casnic, dar și o vacă/capră/porc/oaie, căruță cu cai și provizii. Caravanele pribegiei au fost adunate în gările din zonă și ulterior instalate în vagoane de marfă, bou-vagon, lipsite de orice confort. Deportaiți au dormit pe jos, au mâncat din proviziile aduse cu ei sau ceea ce le oferea Crucea Roșie prin gări (se oferea hrană și medicamente copiilor, nu și adulților), au avut grijă unii de alții și au încercat să-și domolească frica. Basarabeni și bucovineni erau cei mai speriați, crezând că vor fi duși în Siberia (cei care au fost duși la Frumușița Nouă și Zagna au trăit un adevărat coșmar, trenul lăsându-i foarte aproape de granița cu URSS).

¹ Pentru versiunea în limba engleză a acestui studiu, a se vedea: Claudia-Florentina Dobre, „Daily Life during Bărăgan Deportation: Time of Chores and Space of Fear”, in: *MemoScapes. Romanian Journal of Memory and Identity Studies*, Issue 4/nr. 4, 2020, pp. 8-24.

Claudia Florentina Dobre
 cercetător Institutul de Istorie „Nicolae Iorga”

SUPRAVIEȚUIREA ÎN TIMP DE FOAMETE – PARTE A EXPERIENȚEI TRAUMATIZANTE A DEPORTAȚILOR DIN 1949

DOI: 10.5281/zenodo.12548006

CZU: 94(478)''1949''

Lidia PĂDUREAC

Dr. în istorie, conf. univ., Universitatea de Stat „Alecu Russo” din Bălți

ORCID: 0009-0004-6176-6648

E-mail: padureac.lidia@usarb.md

Foamea provocată de autoritățile sovietice, instaurate forțat în teritoriile dintre Nistru și Prut, este reflectată în diverse surse istorice. Un aspect mai puțin prezent în istoriografie conține mărturiile deportaților basarabeni din 1949 despre această tragedie. Valoarea științifică a memoriei deportaților se conturează în faptul că persoanele, trecute prin cele mai grave atrocități săvârșite de regimul comunist, vin cu detalii și experiențe unice, accentuând profunzimea suferințelor pe care au fost nevoiți să le suporte. Scopul acestei cercetări este de a identifica mărturiile ale deportaților referitoare la foamea pe care au supraviețuit-o în anii 1946–1947 în RSS Moldovenească, analizând percepția lor despre fenomen, precum și subiectele la care fac referință.

Percepția deportaților basarabeni privind foamea din RSS Moldovenească este reflectată plenar și prin mărturiile publicate în colecțiile de documente de istorie orală *Românii în Gulag*¹ și *Arhivele Memoriei*². Deseori narațiunile deportaților pun în evidență suferința pe care au trăit-o în timpul penuriei produselor alimentare din RSS Moldovenească, comparabilă sau chiar mai apăsătoare decât necazurile din primii ani de surghiun din Siberia sau Kazahstan. Marea parte a celor deportați în 1949 reprezentă categoria țăranilor gospodari care, în pofida fiscalității sovietice excesive a reușit să reziste opresiunii.

¹ *Românii în Gulag. Studii, mărturii, documente*, (editori) A. Petrencu, L. Cojocaru, L. Pădureac, vol. I, Chișinău: Balacron, 2014; vol. II, Chișinău: Ed. Balacron, 2015.

² *Arhivele memoriei. Recuperarea și valorificarea istorică a memoriei victimelor regimului totalitar-comunist din Republica Sovietică Socialistă Moldovenească. Cercetări realizate în localitățile din centrul Republicii Moldova*, (editor) Ludmila D. Cojocaru, vol. I, tom I, Chișinău: Ed. Balacron, 2016; *Arhivele memoriei. Recuperarea și valorificarea istorică a memoriei victimelor regimului totalitar-comunist din Republica Sovietică Socialistă Moldovenească. Cercetări realizate în localitățile din centrul Republicii Moldova*, (editor) Ludmila D. Cojocaru, vol. I, tom II, Chișinău: Ed. Balacron, 2016; *Arhivele memoriei. Recuperarea și valorificarea istorică a memoriei victimelor regimului totalitar-comunist din Republica Sovietică Socialistă Moldovenească. Cercetări realizate în localitățile din nordul Republicii Moldova*, (editor) Lidia Pădureac, Chișinău: Ed. Balacron, 2016, vol. III, tom I; *Arhivele memoriei. Recuperarea și valorificarea istorică a memoriei victimelor regimului totalitar-comunist din Republica Sovietică Socialistă Moldovenească. Cercetări realizate în localitățile din sudul Republicii Moldova*, (editor) Elena Postică, Chișinău: Ed. Balacron, 2016, vol. II, tom I.

O PERSPECTIVĂ PSIHANALITICĂ ȘI PSIHOSOCIALĂ ASUPRA TRAUMATISMULUI NARCISIC ÎN CAZUL DEPORTĂRIILOR DIN RSS MOLDOVENEASCĂ

DOI: 10.5281/zenodo.12540604
CZU:[159.964.2+316.6]:323.28(478)(091)

Zinaida BOLEA

Dr. hab. în istorie, conf. univ., Universitatea de Stat din Moldova

ORCID: 0000-0002-9078-3058

E-mail: zbolea@yahoo.com

Introducere

Întrucât catastrofele istorice antropogene din secolul al XX-lea au devenit obiect de studiu pluri- și interdisciplinar, conceptul de traumă a devenit parte din instrumentarul conceptual al disciplinelor socioumaniste – istorie, sociologie, culturologie ș.a. Este important a menționa că această integrare a conceptului de traumă în domeniul sociouman a avut loc grație rolului de moderator realizat de psihanaliză, având în vedere că perspectiva psihanalitică asupra traumei s-a dovedit a fi cea mai pertinentă pentru gândirea socioumanistă.

În același timp, în viziunea psihanalizatorilor contemporani, conceptul de traumă și teoria traumei relevă o insuficiență conceptuală după catastrofele istorice ale secolului al XX-lea, aceste evenimente solicitând o revizuire a traumaticului. Acest fapt a determinat comunitatea psihanalitică să formuleze ipoteze teoretico-clinice asupra violenței de Stat în diversele sale efecte sociale și psihice. Elaborarea acestor ipoteze a avut legătură inclusiv cu faptul că în anii ce au urmat celui de-al Doilea Război Mondial psihanalizii s-au confruntat, în contextul curelor psihanalitice, cu patologia supraviețuitorilor sau a descendenților acestora. În consecință, autorii psihanaliză s-au întrebat în ce măsură s-a modificat perspectiva asupra umanului după genocidele care s-au întâmplat în secolul al XX-lea, astfel urmând căutarea unor paradigme noi prin care trauma istorică să poată fi reprezentată. În acest sens, în a doua jumătate a secolului al XX-lea și în primele două decenii ale secolului al XXI-lea multiple studii psihanalitice asupra traumei istorice s-au referit la Holocaust, genocidul din Armenia, genocidul din Argentina, represiunile staliniste din URSS, represiunile ceaușiste din Republica Socialistă România¹.

¹ Harvey Barocas, Children of purgatory: Reflections on the concentration camp survival syndrome, in: *International Journal of Social Psychiatry*, vol. 21, no 2, 1975, pp. 87–92; Vahan Yeghicheyan, Des problèmes de filiation après le vécu collectif d'un génocide à propos de la minorité arménienne en diaspora, in: *Revue Française De Psychanalyse, Les Imagos*, vol. XLVII, nr. 4, 1983; Janine Puget, Social Violence and Psychoanalysis in the Argentinian Context, in: *British Journal of Psychotherapy*, vol. 5, no 3, 1989, pp. 98-112; Radu Clit, *Cadru totalitar și funcționare narcisică*. București: Editura Fundației Generația, 2004; Karolina Soloyed, Psikhologicheskiye posledstviya repressiy 1917–1953 godov v sud'bakh otdel'nykh lyudey i v obshchestve, in: *Zhurnal klinicheskogo i prikladnogo psikoanaliza*. Tom II. № 4, 2010.

FEMEI-MARTIR ÎN REZISTENȚA ANTISOVIETICĂ DIN BASARABIA¹

DOI: 10.5281/zenodo.12540634

CZU: 94(478):396

Elena POSTICĂ

Dr. în istorie, Muzeul Național de Istorie a Moldovei

ORCID: 0000-0002-8481-6503

E-mail: epostica@yahoo.com

Introducere

Republica Moldova este unul din teritoriile ex-sovietice în care sistemul comunist de guvernare a lăsat consecințe devastatoare și traumatizante până în prezent, dat fiind proporțiile atrocităților și numărul victimelor produse în rezultatul deportărilor, foametei, întemnițării, asasinatelor. Dincolo de numeroasele investigații privind crimele bolșevicilor, la mai bine de trei decenii de la declanșarea mișcării de renaștere națională și obținerea dreptului de a vorbi și serie deschis despre regimul sovietic de ocupație suntem încă departe de reconstituirea unei imagini autentice a martirajului populației din R(A) SS Moldovenească și, mai ales, a curajului oamenilor locului în confruntarea cu statul totalitar-comunist. O componentă importantă din istoria și memoria victimelor acestui spațiu revine studierii mișcării de rezistență antisovietică și anticomunistă din perioada postbelică, tema necesitând în continuare eforturi sistematice din partea specialiștilor și punerea în dialog a variilor surse de cunoaștere istorică.

După caracterul său, rezistența antisovietică din Basarabia, atât din perioada antebelică, cât și post-belică, „a îmbrăcat veșmântul obișnuit al luptei politice și de eliberare națională”². La finele anilor 1940, în special în localitățile de centru-nord ale Basarabiei, au fost formate sau reconstituite circa 15 grupuri de rezistență, cu obiectivul principal de a lupta prin toate mijloacele cu regimul sovietic³. Astfel, istoria și memoria mișcării de rezistență antisovietică manifestată în rândul populației din RSS Moldovenească a înregistrat fapte, denumiri de organizații și nume de combatanți, atenția cercetătorilor fixând preponderent cei mai activi participanți care au stat în fruntea acțiunilor de rezistență, organizatori și conducători ai formațiunilor de luptă.⁴ Cercetarea documentelor de arhivă,

¹ Studiul de față este o variantă completată și actualizată a publicației: Ion Țurcanu, Elena Postică, O țărancă din Basarabia față în față cu mașina sovietică a terorii, în: *Literatura și Arta*, 10 august 1995.

² Ion Țurcanu, *Bessarabiana: teritoriul dintre Prut și Nistru în câteva ipostaze istorice și reflecții istoriografice*, Chișinău: Ed. Reclama, 2012, p. 202.

³ Elena Postică, *Rezistența antisovietică în Basarabia 1944–1950*, Chișinău: Ed. Știința, 1997.

⁴ V. Pasat, *Trudnyye stranitsy istorii Moldovy 1940–1950*, Moscova: Ed. Terra, 1994; Ion Țurcanu, *Moldova antisovietică. Aspecte din lupta basarabenilor împotriva ocupației sovietice 1944–1953*, Chișinău: Ed. Prut Internațional, 2000; Ion Șișcanu, *Desțărâirea bolșevică în Basarabia*, Chișinău: Ed. Adrian, 1994.

REVOLTELE ȚĂRĂNEȘTI DIN 1949 DIN JUDEȚUL BIHOR: COLECTIVIZAREA FORȚATĂ, OPOZIȚIA ȚĂRĂNIMII ȘI REPRESIUNEA DISPROPORȚIONATĂ

DOI: 10.5281/zenodo.12540658

CZU: 94(498-21)''1949''

Cristina Liana PUȘCAȘ

Dr. în istorie, Muzeul Țării Crișurilor Oradea – Complex Muzeal

Societatea românească a fost dintotdeauna una agrară, marea masă a populației născându-se și dezvoltându-se în această lume închisă, dar și vastă a satului românesc. După cel de-al Doilea Război Mondial, populația rurală reprezenta majoritatea populației țării, aproximativ 12 milioane de locuitori din 16 milioane locuiau la țară¹. În condițiile în care gospodăriile țărănești erau cele care asigurau cea mai mare parte a producției și erau cele care furnizau hrana populației de la orașe, era evident că această categorie de mici producători, care reprezenta o forță economică vitală, trebuia în cel mai scurt timp adusă sub controlul celor care preiau puterea în România după încheierea războiului. Dacă elitele politice și marii industriași, care numeric reprezentau câteva sute de mii de oameni, au putut fi reduși fără prea mari dificultăți la tăcere, fiind aruncați în închisori și anihilați fizic, același scenariu era greu de aplicat la milioanele de locuitori ai satelor. Era imposibil să bagi la închisoare sau să împuști 12 milioane de țărani, încercând în acest fel să obții controlul asupra populației. Totuși, pentru a lichida această forță, comuniștii au găsit o altă strategie: au lovit acolo unde știau că îi doare cel mai mult pe țărani – în avutul lor. Comuniștii știau că, lichidând fizic câteva sute de mii de țărani nu vor reuși să subjuge restul populației rurale, așa că s-au gândit că trebuie găsită o cale care să-i doboare pe toți: colectivizarea agriculturii.

Astfel, cel mai eficace instrument folosit de comuniști pentru acapararea puterii de stat a fost cel agrar. Pentru atingerea scopului urmărit, comuniștii au manipulat din plin masele de țărani², promițând că, dacă ajung la putere, vor promova o largă reformă agrară. Se ajunge chiar până acolo încât țărani sunt încurajați să-și împartă singuri pământurile. La 10 februarie 1945, Comitetul Central al Frontului Plugarilor lansa un manifest prin care spunea: „Fraților plugari, a sunat ceasul ca ogorul pe care îl munciți să fie al vostru, nu al moșierilor”. Un moment de cotitură în evoluția politică românească îl reprezintă ziua de 6 martie 1945, când Guvernul Petru Groza preia puterea. La nici trei săptămâni, pe 23 martie, intra în vigoare Legea nr. 187 pentru înfăptuirea reformei agrare. În viziunea PCR, reforma agrară era de o importanță capitală, deoarece se spera că un număr mare

¹ În anul 1948, 77% din populația României locuia în mediul rural, 12 milioane din cei 16 milioane de cetățeni români au fost afectați de colectivizare, considerată „traumă majoră a perioadei socialiste”. Gail Kligman, Katherine Verdery, *Colectivizarea agriculturii în România (1949–1962)*, Iași: Polirom, 2015, p. 23.

² Gabriel Moisa, *Colectivizare, rezistență și represiune în vestul României 1948–1950*, Oradea: Ed. Muzeului Țării Crișurilor, 1999, p. 9.

**ALEXEI MARCO:
DIN FRIGURILE SIBERIEI AJUNS BIJUTIER CELEBRU**

DOI: 10.5281/zenodo.12540707

CZU: 739.071.1(478)(092)

Liliana CONDRATICOVA

Dr. hab. în studiul artelor, dr. hab. în istorie, Academia de Științe a Moldovei

ORCID: 0000-0002-8735-3364

E-mail: condraticova.asm@gmail.com

Argument

Alexei Marco este considerat, pe drept cuvânt, cel mai consacrat bijutier din a doua jumătate a secolului al XX-lea din RSS Moldovenească, lucrările căruia sunt păstrate actualmente în colecțiile muzeale și private din Republica Moldova și din străinătate. Prin stăpânirea impecabilă a tehnicilor și tehnologiilor de prelucrare artistică a materialelor prețioase, cunoașterea profundă a proprietăților metalelor și ale pietrelor scumpe, a tendințelor artistice în domeniul artei bijuteriilor, operele sale se disting printr-un înalt profesionalism, având o deosebită valoare artistică¹.

Viața și opera lui Alexei Marco

Viața bijutierului reprezintă un model pentru fiecare. La o vârstă fragedă, ajuns în frigurile Siberiei împreună cu familia sa, care fusese deportată pe nedrept pe motiv că ar fi chiaburi care „s-au strecurat în colhoz”, Alexei Marco denotă o admirabilă aspirație spre învățatură, spre cunoașterea și căutarea frumosului, promovate prin bijuterii elegante, mici figurine de fildeș și ulterior, plachete emailate.

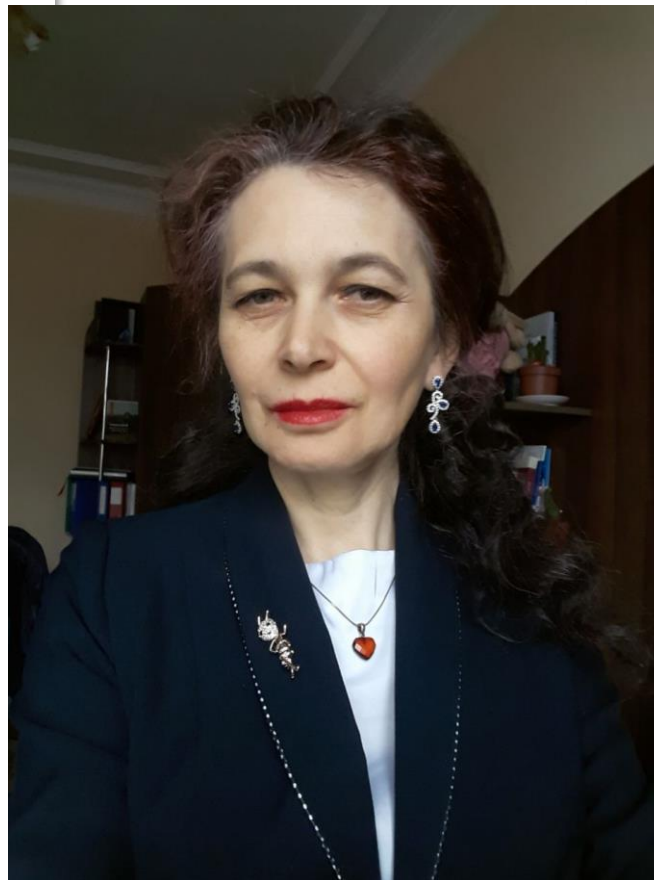
Numele lui Alexei Marco a reușit să ajungă unul de referință în arta confecționării bijuteriilor din spațiul actual al Republicii Moldova, iar destinul său a devenit pe drept cuvânt un model de rezistență. Ulterior, cercetătorul Mihai Tașcă a publicat articolul „Fost deportat, bijutier de renume”, care a consemnat soarta lui Alexei Marco, „unul dintre miile de copii moldoveni, deportați pe 6 iulie 1949 în Siberia cu familiile lor”².

Alexei Marco s-a născut pe 17 martie 1935 în comuna Sturzeni, plasa Manzâr, județul Tighina, în familia țăranilor înstăriți Zaharia și Ana Marco (ortografiat și Marcu), fiind al treilea copil dintre cei cinci frați și surori. Zaharia Marco și-a agonisit prin muncă averea. La moartea tatălui său, în 1947, Zaharia Marco a devenit membru al colhozului Stalin din localitate, aducând drept contribuție toată averea. A păstrat doar casa, o vacă și șase oi. Alexei, în perioada 1941–1944, reușește să facă câteva clase la școala românească.

Pe 6 iulie 1949, abia terminase clasa a 5-a.

¹ Liliana Condraticova, *Arta metalelor. Portrete de creație ale bijuteriilor și meșterilor de artă decorativă (a doua jumătate a secolului al XX-lea – începutul secolului al XXI-lea)*. Iași: Ed. Doxologia, 2021, pp. 91-142.

² Mihai Tașcă, Fost deportat, bijutier de renume, in: *Adevărul*, nr. 125, 4 iulie 2013, p. 4-5.

**LIBERTATEA ÎN CREAȚIE ȘI VALOAREA
INCOMENSURABILĂ A OPEREI
ARTISTULUI PLASTIC ELENA BONTEA**

DOI: 10.5281/zenodo.12540892

CZU: 75.03.071.1(478)

Liliana CONDRATICOVA

Dr. hab. în studiul artelor, dr. hab. în istorie, Academia de Științe a Moldovei

ORCID: 0000-0002-8735-3364

E-mail: condraticova.asm@gmail.com

Libertatea este esențială în creație!
Elena Bontea, 15 noiembrie 2023, Chișinău

Fișier biografic: Elena Bontea, artist plastic și critic de artă, s-a născut la 10 noiembrie 1933 la Drăgănești, județul Bălți, actualmente raionul Sângerei. A absolvit în anul 1957 Școala Republicană de Arte Plastice „I. Repin” (reorganizată în anul 1991 în Colegiul de Arte Plastice „Alexandru Plămădeală”), apoi și-a continuat studiile la Institutul de Arte Plastice „Ilia Repin” din Sankt Petersburg, Facultatea de Istoria și Teoria Artei (1966). Din anul 1965 este membru al Uniunii Artiștilor Plastici din Moldova, secția pictură. Între 1968 și 1972 a profesat la Școala de Pictură pentru copii (azi Școala de Arte Plastice) „Alexei Șciusev” din Chișinău.

Începând cu anul 1960, Elena Bontea participă la expoziții de grup: Tokio (1964, 1975), București (1969), Berlin (1972), Polonia (1975), Mongolia (1985), Lituania (1988), „Saloanele Moldovei” (Chișinău–Bacău), Bienala Internațională de Pictură (2009–2013). A realizat expoziții personale la Chișinău (1985, 1986, 1996, 2005, 2013, 2021–2022, 2023), Bamaco (Republica Mali, 1988), Neusiedler (Austria, 1995)¹.

Lucrările Elenei Bontea se păstrează în colecții publice: Muzeul Național de Artă al Moldovei; Fondul UAP; Muzeul Literaturii Române „Mihail Kogălniceanu”; Muzeul Prado, Madrid, Spania; Muzeul de Artă Bacău, România; Muzeul de Artă Kasteev Alma-Ata, Kazahstan; Muzeul de Artă, Odesa, Ucraina, în colecții private din Republica Moldova, România, Franța, Germania, Italia, Letonia, Lituania, Estonia, Suedia, Marea Britanie, Turcia, Israel, SUA, Republica Mali.

Creația sa multidimensională, de cca 68 de ani de slujire pe altarul artelor plastice, a fost înalt apreciată, fiindu-i conferite Premiul de Stat al Republicii Moldova pentru *Opera Omnia* (1996), Ordinul „Gloria Muncii” și Medalia „Meritul Civic” (1996), Maestru în Artă (2001), Premiul Uniunii Artiștilor Plastici pentru Excelență în Artă (2002, 2005), „Ordinul de Onoare” (2013), medalia Academiei de Științe a Moldovei „Nicolae Milescu Spătarul” (2022), medalia „Mihail Grecu” a Uniunii Artiștilor Plastici (2023).

¹ Elena Bontea [online]. <https://www.arta.md/ro/member/bontea-elena> (consultat 20.06.2023).

PERSONALITĂȚI POLITICE DIN BĂLȚI, VICTIME ALE REPRESIUNILOR DIN RSS MOLDOVENEASCĂ

DOI: 10.5281/zenodo.12540730

CZU: 94(478-21):323.281

Mariana MIHALEVSCHI

Muzeograf, Muzeul de Istorie și Etnografie, mun. Bălți

ORCID: 0009-0007-0800-0805

E-mail: mariana.mihalevschi@gmail.com

Inga CERVANIUC

Muzeograf, Muzeul de Istorie și Etnografie, mun. Bălți

ORCID: 0009-0007-0647-2948

E-mail: cervaniuc.inga@gmail.com

Introducere

Odată cu instaurarea ocupației sovietice în Basarabia, 28 iunie 1940, personalitățile care au scris și marcat prin propriile fapte istoria interbelică a acestei provincii românești ajung ținta politicilor de represiune și teroare a statului-partid de la Kremlin. Primarii, prefecții, membrii Sfatului Țării, aleși locali votați prin vot universal și secret în conformitate cu Constituția din 1923, Legea pentru unificare administrativă a României din 14 iunie 1925 și Legea electorală din 1926, sunt arestați de noua administrație și condamnați la ani grei de închisoare, lagăre de corecție prin muncă, inclusiv pedeapsa capitală. Cercetările realizate până în prezent la tema istoriei și memoriei victimelor regimului totalitar-comunist din RSS Moldovenească elucidează plener fenomenul represaliilor staliniste, însă fără a se apleca asupra situației locale din urbele basarabene, precum cea a municipiului Bălți. Or, numărul persoanelor reperate politic din orașul Bălți – 1 374¹ de persoane, dintre care 44 de persoane constituiau personalități marcante și prezente activ în viața politică, economică și culturală a orașului de până la ocupația sovietică, dictează întreprinderea unor eforturi coroborate în elucidarea acestei istorii dramatice.

Valorificarea științifică a dosarelor penale intentate, imediat după intrarea trupelor sovietice pe teritoriul Basarabiei, pe numele rezidenților încadrați de noua administrație în poziția de „elemente contrarevoluționare”² aduce în atenția cercetătorului politica statului sovietic față de elita basarabeană din perioada interbelică – primari, proprietari de pământ, mari proprietari de imobile, membri activi ai Partidului Garda de Fier, Partidului Național Liberal, Partidul Național Țărănist, Partidul Renașterii Naționale. Studiul de față aduce în lumină șase studii de caz cu referință la primari și ajutoari de primari de Bălți³, cercetate în baza informației de arhivă a fostelor structuri de represiune sovietică.

¹ *Cartea memoriei. Catalog al victimelor totalitarismului comunist*, (coord. șt.) Elena Postică, Chișinău: Ed. Știința, 1999, vol. I, pp. 76-105.

² V.I. Pasat, *Trudnyye stranitsy istorii Moldovy 1940–1950*, Moscova: Ed. Terra, 1994, p. 148.

³ Diversitatea partidelor politice a influențat direct activitatea și componența instituției Pri-

СТАЛИНСКИЕ ДЕПОРТАЦИИ 6 ИЮЛЯ 1949 ГОДА В СЕЛЕ АВДАРМА МОЛДАВСКОЙ ССР. ИССЛЕДОВАНИЯ, ПУБЛИКАЦИИ И ПРАКТИЧЕ- СКАЯ РАБОТА МУЗЕЯ ИСТОРИИ СЕЛА АВДАРМА: 2011–2023 ГОДЫ

STALINIST DEPORTATIONS ON JULY 6, 1949 IN THE VILLAGE OF AVDARMA, MOLDAVIAN SSR. RESEARCH, PUBLICATIONS AND PRACTICAL WORK OF THE MUSEUM OF THE HISTORY OF THE VILLAGE OF AVDARMA: 2011–2023

DOI: 10.5281/zenodo.12540762
 CZU: 94(478-22)''1949'':323.281

Ольга ТРАНДАФИЛОВА

Докторантка Молдавского Государственного Университета
 Музеограф, Музей истории села Авдарма
 ORCID: 0009-0004-8891-1155
 E-mail: olgatrandafileva92@gmail.com

Термин «депортация» возник в уголовном законодательстве Франции еще в XVII–XVIII вв. Происходит от латинского *deportatio* (изгнание, высылка) и означал принудительную высылку лица или целой категории лиц в другое государство или другую местность, обычно – под конвоем. В Советском Союзе депортации подвергались как отдельные лица, так и целые народы, признанные официальной властью «социально опасными».

В ночь на 6 июля 1949 года в южных районах Бессарабии, как и на всей территории Молдавской ССР началась массовая депортация. Эта была вторая и крупнейшая волна сталинских депортаций, организованной на территории Молдавской ССР. За короткий промежуток времени – с 2 часов ночи 6 июля и до 20 часов 7 июля, с территории Молдовы было депортировано свыше 35 тысяч местных жителей, включая детей, женщин и стариков.¹ Правительству надлежало утвердить списки людей, подлежащих немедленному выселению. Списки составлялись местными руководителями сельских советов и партийных организаций, на основании справок, представленных председателями местных советов². Справка отражала следующие данные: год рождения, семейное положение, имеющееся имущество. Приведем отрывок из справки выданное председателем Сельского совета села Авдарма:

«...Касап Родион Иванович 1908 года рождения, уроженец и житель села Авдарма Комратского района, по социальному происхождению кулак. По хозяйственной книге у него в хозяйстве имеется: корова 1, вол 1, овец 15 штук ... земли 11,5 га».³

¹ Иван Думника, *Трагические страницы в судьбе гагаузского народа* [online] <http://www.gbm.md/index.php/2-uncategorised/364-deportatia> (дата посещения 03.02.2024).

² Там же.

³ *Реестр коллекций, Музей истории села Авдарма, № 974, 2022, с. 160.*

INSTAURAREA ADMINISTRAȚIEI SOVIETICE ÎN JUDEȚUL BĂLȚI: MĂRTURILE FAMILIEI FRUNZĂ

DOI: 10.5281/zenodo.12540788
CZU: 94(478-21)

Ana MOLCOSEAN

Doctorandă, Universitatea de Stat din Moldova
ORCID: 0000-0003-3735-8623
E-mail: ana.cuculescu1995@gmail.com

Alexandru MOLCOSEAN

Cercetător științific, Institutul de Istorie al Universității de Stat din Moldova
ORCID: 0000-0001-7480-2602
E-mail: molcoseanalexandru@gmail.com

Notă introductivă

Prezentul studiu de caz îl are în calitate de protagonist pe Gheorghe Frunză. Născut la 10 noiembrie 1931, în satul Pârlîța, județul Bălți, Gheorghe Frunză relatează despre povestea vieții sale, menționând aspecte importante legate de trecutul familiei acestuia în perioada instaurării ocupației sovietice în Basarabia. Până la vârsta de nouă ani, Gheorghe Frunză copilărește în Basarabia românească. Anul 1940 își lasă amprenta asupra povestitorului, odată cu venirea sovieticilor și, ulterior, în 1941 – odată cu deportarea bunicului în regiunile de est ale URSS. Martor ocular al tragediilor din timpul celui de-al Doilea Război Mondial, al foametei organizate din anii 1946–1947 și al deportărilor staliniste din RSS Moldovenească, naratorul rememorează ororile prin care a trecut familia sa în perioada regimului totalitar-comunist.

Interviul realizat cu Gheorghe Frunză păstrează caracterul unui document istoric, relevând date cronologice și aspecte factologice care, coroborate cu surse conexe de cercetare, pot contribui substanțial la reconstituirea perioadei relatate. Prin urmare, informațiile din narațiunea interviuatului pot fi valorificate în studiile de sinteză privind experiența martorilor oculari sau celor care au fost victime directe ale represiunilor staliniste. Odată cu publicarea mărturii relatate de Gheorghe Frunză, acestea pot fi intercalate în cadrul parcursului didactic la nivel gimnazial, preuniversitar și universitar. Totodată, elaborarea în anul 2024 a curriculumului opțional „Regimul totalitar comunist: represiune și mișcare de rezistență” (aprobat în ședința Consiliului Național pentru Curriculum și Evaluare prin procesul-verbal nr. 32 din 19. 01. 2024 și Ordinul Ministerului Educației și Cercetării nr. 110/2024), destinat claselor a IX-a și a XII-a, constituie una dintre direcțiile prioritare ale Republicii Moldova în vederea cunoașterii istorice pentru tânăra generație. Valorificarea istoriei și memoriei persoanelor trecute prin experiența represiunilor staliniste vine să completeze imaginea de ansamblu a societății din perioada RSS Moldovenească. Relațiile martorilor oculari deschid noi orizonturi pentru cunoașterea istoriei comunităților locale cu referință la perioade mai puțin elucidate și la modul de așezare a acestor co-

ÎNTRU REFUGIU ȘI DEPORTARE: BASARABIENII SUB OCUPAȚIA SOVIETICĂ

DOI: 10.5281/zenodo.12540682
CZU: 94(478):323.28

Mariana COJOCARU

Drd., Școala Doctorală Științe Umaniste și ale Educației, USM

ORCID: 0009-0006-8807-1875

E-mail: marianacojocarul5@gmail.com

Introducere

Ocuparea Basarabiei de către Rusia la 28 iunie 1940, a reprezentat momentul declanșării procesului de destrămarea teritorială a României Mari și a fost rezultatul unei înțelegeri politice secrete convenite între două regimuri totalitare, respectiv cel național-socialist hitlerist și cel comunist sovietic, concretizată în Dictatul de la Moscova, încheiat la 23 august 1939, cunoscut și sub numele de pactul de neagresiune Ribbentrop-Molotov. Dacă pactul de neagresiune, în pofida unor devieri, nu depășea cadrul unor acorduri tradiționale de acest gen, protocolul adițional secret comporta un caracter categoric ilegal. Protocolul adițional a luat forma unui text contractual aparte care, cu toate că în preambulul său făcea referire la pactul de neagresiune, din punctul de vedere al dreptului nu era legat cu ultimul.¹

Alianța dintre Germania hitleristă și Uniunea Sovietică stalinistă a creat o undă de șoc pentru clasa politică românească, „deoarece aceștia își bazaseră politica lor externă pe opoziția ireductibilă ce exista între nazism și comunism. România, prinsă geografic între Reich și URSS, a contat întotdeauna pe echilibrul ce reieșea din opoziția celor două mari puteri, căutând chiar să facă față presiunii sovietice cu o eventuală apropiere față de Germania”². Potrivit unui studiu militar de epocă, „Ocuparea Basarabiei și Nordului Bucovinei constituie prima ciuntire a teritoriului național românesc și este o încălcare flagrantă a dreptului istoric și etnic de către forța brută și interesele marilor puteri”³. De fapt, ocupația sovietică a teritoriilor românești în data de 28 iunie 1940 a fost urmare a înțelegerii dintre două regimuri totalitare, cu consecința izolării noastre de lumea civilizată și progresistă.⁴

Regimurile totalitare menționate mai sus s-au fundamentat pe crearea structurilor statale și a cadrului normativ, în spiritul autoritar al verticalității puterii și supunerii totale, cu impunerea conduitei stricte și prin implantarea dezideratelor false în mentalitatea

¹ Gheorghe Cojocaru, *Ocuparea Basarabiei și Nordului Bucovinei – o consecință directă a înțelegerilor sovieto-germane din 23 august 1939*, în: *Akademos*, nr. 3(18), 2010, p. 10.

² Sorin Arhire, *Politica externă a României 1920–1940 (II)*, în: *Terra Sebus. Acta Musei Sabe-siensis*, nr. 4, 2012, p. 300.

³ *Studiu referitor la operațiunile militare ce au avut loc cu prilejul pierderii Basarabiei, Bucovinei de Nord, Ardealului de Nord și Cadrilaterului*, București, 1941, p. 25.

⁴ Alesandru Duțu, Maria Ignat, *1940. Drama României. Rapt și umilință*, București: Ed. Universal Dalsi, 2000, p. 17.

ISTORIA ȘI MEMORIA DEPORTĂRILOR STALINISTE ÎN COMUNA CHIȘCĂRENI, RAIONUL SÂNGEREI

DOI: 10.5281/zenodo.12540815
CZU: 94(=135.1)(478-22):323.281

Maxim AVĂDĂNII

Muzeograf, Muzeul Național de Istorie a Moldovei

ORCID: 0009-0008-9292-0862

E-mail: avadaniimaxim@gmail.com

Introducere

Istoria și memoria regimului sovietic de ocupație în RSS Moldovenească constituie până astăzi o moștenire grea pentru societatea din Republica Moldova. Începând 28 iunie 1940 și continuând până în anii 1950, statul și partidul comunist au inițiat și comis o serie de politici criminale asupra populației din RSS Moldovenească: deportări, arestări, foamete, rusificare, represiune, indoctrinare. Aceste evenimente au avut consecințe dramatice asupra vieții oamenilor, cu impact de lungă durată asupra istoriei și dezvoltării social-economice și culturale a întregului spațiu dintre Prut și Nistru.

Studiul de față își propune să elucideze istoria și memoria deportărilor staliniste din 5-6 iulie 1949 din RSS Moldovenească, aplecându-se în mod special asupra cazului basarabenilor deportați din com. Chișcăreni, r-nul Sângerei. Conform cercetărilor istorice, deportările masive din 5-6 iulie 1949 în RSS Moldovenească au fost desfășurate conform Operațiunii „Sud” și au cuprins 11 293 de familii, dintre care 14 033 femei, 11 889 copii, 9 864 bărbați.¹ Conform informațiilor prezentate în *Cartea Memoriei*, 7 620 de familii au fost considerate „chiaburi”, iar restul au fost acuzate de „colaborare cu fasciștii”, de „apartenență la partidele burgheze românești sau la secte religioase ilegale”². Obiectivele principale ale studiului sunt analiza contextul istoric în care au avut loc deportările staliniste în com. Chișcăreni, identificarea strategiilor de supraviețuire aplicate în așezările speciale pentru deportați, elucidarea formelor de manifestare a aspectelor de *sacru* și *cotidian* în condițiile deportării. Analiza acestor aspecte a fost desfășurată în baza mărturiilor de istorie orală relatate de Ana Țurcanu-Șușu³, conform metodei interviului semi-structurat, chestionarul tematic, grila de întrebări fiind preluată din experiența cercetărilor recente asupra memoriei victimelor regimului totalitar-comunist din RSS Moldovenească (1940–1941 și 1944–1953), în cadrul Programul de Stat al AȘM, cifrul 15.857.06.02F, coordonat de prof., dr. hab. Anatol Petrencu, Centrul de Excelență Institutul de Istorie

¹ Valeriu Pasat, *Calvarul: documentarul deportărilor de pe teritoriul RSS Moldovenești. 1940–1950*, Moscova: Ed. Rosspen, 2006, p. 122.

² *Cartea Memoriei. Catalog al victimelor totalitarismului comunist*. (coord. șt. Elena Postică). Chișinău: Ed. Știința, 2003, vol. 3, pp. 301-305.

³ Șușu Arhip N. (n. 1896), Șușu Efimia N. (n. 1897) – soția, Șușu Ana A. (n. 1936) – fiica, supuși represiunilor în 1949 ca familie de „chiaburi” (a se vedea: *Cartea Memoriei. Catalog al victimelor totalitarismului comunist*. Chișinău: Ed. Știința, 2003, vol. 3, pp. 301-305).

DEPORTĂRI ȘI REPRESIUNI STALINISTE ÎN COMUNA PARCOVA, RAIONUL EDINEȚ: MĂRTURII ALE OAMENILOR LOCULUI

DOI: 10.5281/zenodo.12540968
CZU: 94(478-22):323.281

Ludmila D. COJOCARU

Dr. în istorie, conf. univ., Muzeul Național de Istorie a Moldovei
ORCID: 0000-0002-5025-6376
E-mail: ludmila.cojocar@nationalmuseum.md

Virgiliu BÎRLĂDEANU

Dr. în istorie, conf. univ., Institutul de Istorie, USM
ORCID: 0000-00031-6037-1848
E-mail: virgiliu.birladeanu@historyinstitute.md

Preliminarii

Studiile regimului totalitar sovietic, în ultimele trei decenii, au adus în lumină fapte și documente inedite, extinzând câmpul cunoașterii istorice prin asumarea noilor obiecte și metode de investigație. Iar odată cu cercetările de istorie orală, prin vocile supraviețuitorilor represiunilor politice și deportărilor forțate, atenția istoricilor a fost îndreptată spre alte surse decât cele scrise, îndemnându-i să trateze dimensiunea umană a tragediei, acest efort, dovedindu-se a fi, totodată, și un act de justiție simbolică pentru victimele regimului totalitar-comunist instaurat în Basarabia după 28 iunie 1940¹. Mărturiile supraviețuitorilor reflectă ambianța politică și cadrele social-economice din perioada anilor 1940–1950, iar coroborarea lor cu documente din arhiva familiei și din arhivele instituționale face posibilă reconstituirea evenimentelor majore care au definit mecanismul represiunilor și, nu în ultimul rând, elucidând trăiri, atitudini și modele de comportament în condiții istorice dramatice. Or, în dosarele politice din arhiva fostelor structuri de represiune sovietică este imposibil a întrezări informații despre suferințele, speranțele sau strategiile de supraviețuire ale celor condamnați la reclusiune, deportare, foamete, muncă silnică sau rusificare forțată.

Asumarea statutului de martor este un act de mare responsabilitate în cunoașterea istoriei neamului, dar și a comunităților locale. Spărgând tăcerea și relatând din propriile experiențe de viață în totalitarism, la fel ca în cazul supraviețuitorilor Holocaustului, victimele sistemului sovietic de represiune din RSS Moldovenească „au încercat să înțeleagă, să dea un sens la tot ceea ce s-a întâmplat în acea perioadă de coșmar. Ei și-au găsit un rol important în cadrul societății, acela de martor – persoana care-și relatează experiența trăită celorlalți, în scopul comemorării victimelor dar și pentru a preveni repetarea

¹ Ludmila D. Cojocar, Lidia Pădureac, *Deportările staliniste în Basarabia: memorii împărtășite*, în: A. Petrencu, L. Cojocar, L. Pădureac (editori), *Români în Gulag. Memorii, mărturii, documente*, Chișinău: Ed. Balacron, vol. II, 2015, p. 7.

**LOCUTORII S. STOIANOVCA, RAIONUL CÂNTEMIR,
ÎN CEL DE-AL DOILEA VAL AL DEPORTĂRILOR
DIN RSS MOLDOVENEASCĂ (5-6 IULIE 1949). STUDIU DE CAZ**

DOI: 10.5281/zenodo.12540857

CZU: 94(478-22):323.281

Marina MIRON

Dr. în istorie, Universitatea de Stat din Moldova

ORCID: 0000-0002-9855-8461

E-mail: office.adtm@gmail.com

Urmare a studierii documentelor de arhivă (Agenția Națională a Arhivelor, Direcția Generală a Fondului Arhivistic Guvernamental / ANA, DGFAG; Ministerul Afacerilor Interne), am acumulat mai multe informații referitor la deportarea locuitorilor din s. Stoianovca, r-nul Cantemir (pe atunci, r-nul Baimaclia) în cadrul celui de al doilea val al deportărilor staliniste. Fiind un sat populat de etnici bulgari, care trăiau din roada muncilor agricole, mai multe familii din această localitate erau suficient de înstărite spre anul 1940. Odată cu instaurarea puterii sovietice, acestea au fost învinuite de lipsă de loialitate față de noua administrație și, ca urmare, cca 10% din locuitorii satului (inclusiv, copii și bătrâni) au fost condamnați la deportare în timpul celor două valuri de deportări. Cel mai mare număr de persoane ridicate a fost atestat pentru al doilea val de deportări din 5-6 iulie 1949, fiind strămutate forțat în RASS Bureat-Mongolă. Ultimul val de deportări organizate a avut loc în 1951.

Primele cercetări științifice pe bază de materiale de arhivă, interviuri cu persoanele care au rezistat deportărilor în masă, articole dedicate unor cazuri private au apărut abia după prăbușirea sistemului sovietic și scoaterea tabu-ului de pe acest subiect. Este o muncă grea din punct de vedere emoțional, încă sunt în viața martorii acestor evenimente, dar și urmașii celor, care au fost implicați în acest proces puternic ideologizat. Autoarea volumului dedicat în întregime subiectului deportărilor Viorica Olaru-Cemîrtan susține că la începutul procesului de cercetare au stat jurnaliștii care cumva au stimulat interesul cercetătorilor și în sfârșit istoriile celor care au fost ridicați, ani de zile spuse pe șoptite ori erau puse la index cu parafa „strict secret” au căpătat viață și au văzut lumina zilei printr-o serie de articole inserate în paginile unor publicații periodice de mare tiraj¹. Subiectul istoriografiei problemei în detaliu este analizat în lucrarea sus menționată² dar și în volumul realizat în cadrul programului de stat „Recuperarea și valorificarea istorică a memoriei victimelor regimului totalitar-comunist din RSS Moldovenească în perioada

¹ Viorica Olaru-Cemîrtan, *Deportările din Basarabia 1940–1941, 1944–1956*, Chișinău: Ed. Pontos, 2013, p. 25.

² Viorica Olaru-Cemîrtan, *Deportările din Basarabia 1940–1941, 1944–1956*, Chișinău: Ed. Pontos, 2013. 548 p.

**MEMORII DE NEUITAT:
DEPORTAREA ÎN MASĂ A BASARABENILOR ÎN SIBERIA (AL
DOILEA VAL, 5-6 IULIE 1949)**

DOI: 10.5281/ZENODO.12540937
CZU: (478):323.281"1949"

Anatol PETRENCU

Prof. univ., dr. hab. în istorie, Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău
Membru de onoare al Academiei Oamenilor de Știință din România
ORCID: 0000-0002-5449-1023
E-mail: anatol_petrencu@yahoo.com

În pofida semnării Cartei Organizației Națiunilor Unite (26 iunie 1946), a Declarației Universale a Drepturilor Omului (10 decembrie 1948), altor documente internaționale în care părțile semnatare s-au obligat oficial să respecte cu strictețe drepturile omului (dreptul la viață și libertate, la securitatea persoanei etc.), conducerea URSS a încălcat repetat, în mod cinic și grosolan, angajamentele luate. Represiunile politice au continuat și după încheierea celui de-al Doilea Război Mondial, în anii așa-numitului „stalinism tardiv”. Datorită politicii antiomane de rechiziționare a produselor alimentare, promovate de Statul sovietic, în anii 1946–1947, populația RSS Moldovenești a trecut printr-o Foamete de groază, care a dus la decesul a 200 000 de oameni (sau 10 % din populație). De parcă suferințele oamenilor ar fi fost minore, iată că în noaptea de la 5 spre 6 iulie 1949 Kremlinul a organizat un nou val de deportare în masă (al doilea, primul fiind cel din 12 spre 13 iunie 1941). Din RSSM în adâncurile Siberiei au fost trimise 11 293 de familii, ceea ce a constituit 35 796 persoane, dintre care 9 864 – bărbați, 14 033 – femei și 11 033 copii¹. Deportarea s-a realizat în mod secret, acțiunea având codul „Operațiunea *Iug (Sud)*”, asemănător operațiunilor militare sovietice.

Foarte mult timp (prea mult!) abuzurile autorităților locale la întocmirea listelor celor supuși deportării, luarea prin surprindere în momentul deportării (noaptea cu pricina) care a fost ținut în cel mai mare secret, fărădelegile comise de activiștii de partid și ai consiliilor sătești, de militarii concentrați la realizarea „operațiunii”, condițiile insalubre din vagoanele cu care au fost duși basarabenii în Siberia, alte fapte de neuitat de cei „ridicați” au fost trecute sub tăcere. Chiar și în anii „dezghețului hrușciovian”, autoritățile sovietice au interzis discuțiile pe temele deportărilor, subiectul fiind „tabu”.

Abia în anii *Transparenței*, promovate de Mihail Gorbaciov, dar mai ales după destrămarea URSS, oamenii supuși represiunilor, inclusiv cei deportați acum 75 de ani, au putut povesti drama prin care au trecut. În activitatea de recuperare a memoriilor celor deportați, în studierea documentelor de arhivă etc., s-au implicat istoricii din Republica

¹ 6 iulie 1949 – al doilea val de deportări din Basarabia. Zi de doliu în Republica Moldova [online] <https://tvr Moldova.md/actualitate/6-iulie-1949-al-doilea-val-de-deportari-din-basarabia-zi-de-doliu-in-republica-moldova/> (consultat 22 iunie 2024)

Detalii la linkul: <http://promemoria.md/ro/program-de-stat/>

Muzeul Național de Istorie a Moldovei
Universitatea de Stat din Moldova
Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți

organizează
CONFERINȚA ȘTIINȚIFICĂ

**MEMORIA VICTIMELOR REGIMULUI
TOTALITAR-COMUNIST:**

Vineri, 25 februarie, ora 10:30

istorie
impact
responsabilitate

Evenimentul este organizat în cadrul Programului de studii „Recuperarea și valorificarea memoriei și a patrimoniului cultural al regiunii totalitare comuniste din RSS Moldovenească în perioada anilor 1940-1941 și 1944-1953”

Director prof. univ. dr. hab. Anamaria Petrescu
Secretar științific conf. univ. dr. Virginia Bărbulescu

PROGRAMUL DE STAT
**„Recuperarea și valorificarea
istorică a memoriei victimelor
regimului totalitar-comunist
din RSS Moldovenească
(1940-1941 și 1944-1953)”**

UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA
MUZEUL NAȚIONAL DE ISTORIE A MOLDOVEI
UNIVERSITATEA DE STAT „ALECU RUSSO” DIN BĂLȚI

în cooperare cu
MUZEUL GENOCIDIULUI ȘI REZISTENȚEI POPORULUI LITUANIAN

organizează

CONFERINȚA ȘTIINȚIFICĂ INTERNAȚIONALĂ

**MEMORIA CA PATRIMONIU CULTURAL
ÎN LITUANIA ȘI MOLDOVA:**

Experiența cercetării și valorificării memoriei
victimelor regimurilor totalitare
și ocupației sovietice

Vineri, 2 decembrie, ora 10:30

Evenimentul este organizat în cadrul Programului de studii „Recuperarea și valorificarea memoriei și a patrimoniului cultural al regiunii totalitare comuniste din RSS Moldovenească în perioada anilor 1940-1941 și 1944-1953”

Director prof. univ. dr. hab. Anamaria Petrescu
Secretar științific conf. univ. dr. Virginia Bărbulescu

MINISTERUL CULTURII AL REPUBLICII MOLDOVA
MUZEUL NAȚIONAL DE ISTORIE A MOLDOVEI

editori: ELENA POSTICĂ
LUDMILA D. COJOCARU

EXERCITIUL MEMORIEI

CONFERINȚA ȘTIINȚIFICĂ INTERNAȚIONALĂ
MEMORIA CA PATRIMONIU CULTURAL ÎN LITUANIA ȘI MOLDOVA:
STUDII ȘI MATERIALE

PROGRAMUL DE STAT:
Recuperarea și valorificarea istorică a memoriei victimelor
regimului totalitar-comunist din Republica Sovietică
Socialistă Moldovenească

vol. I

2016

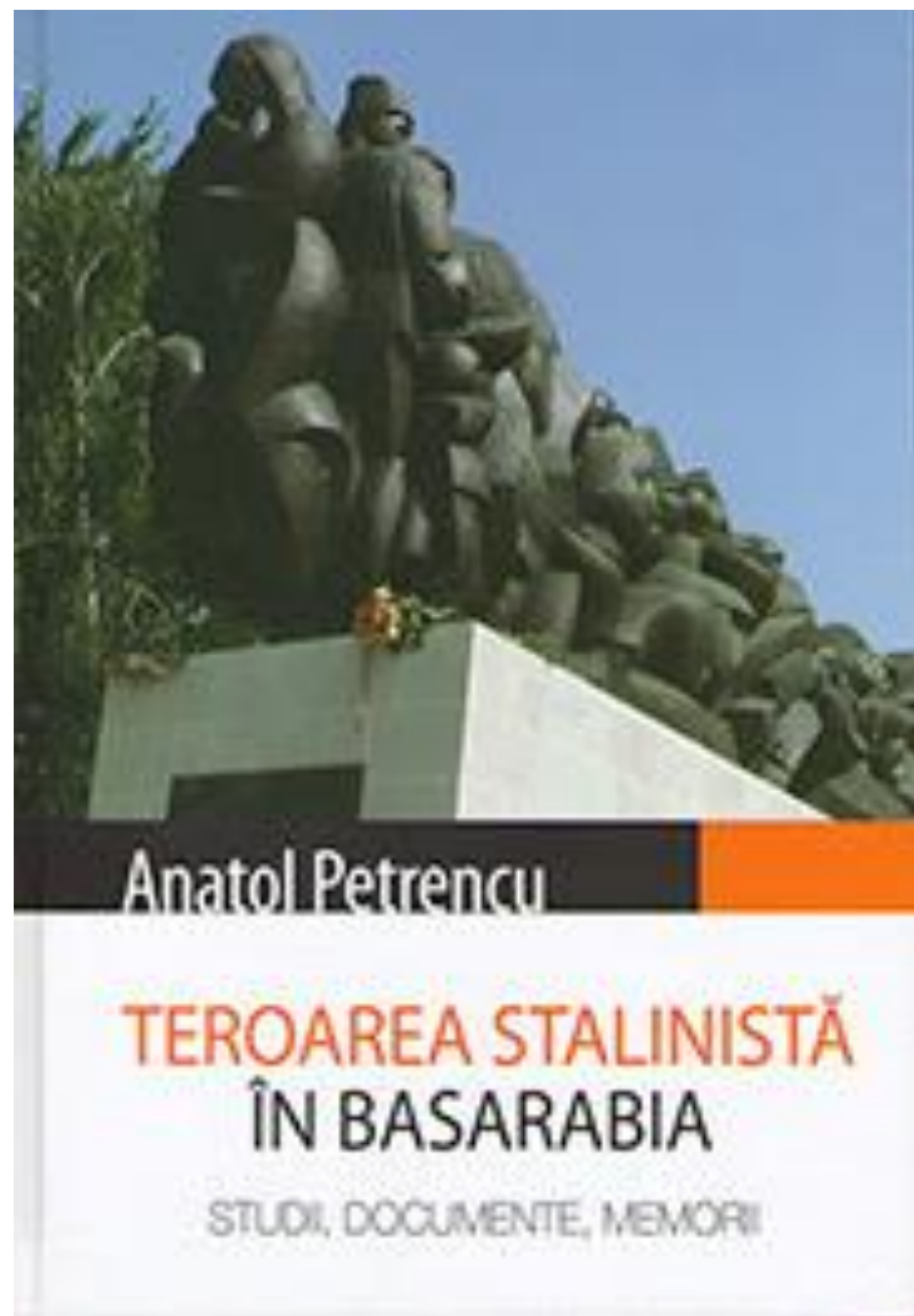

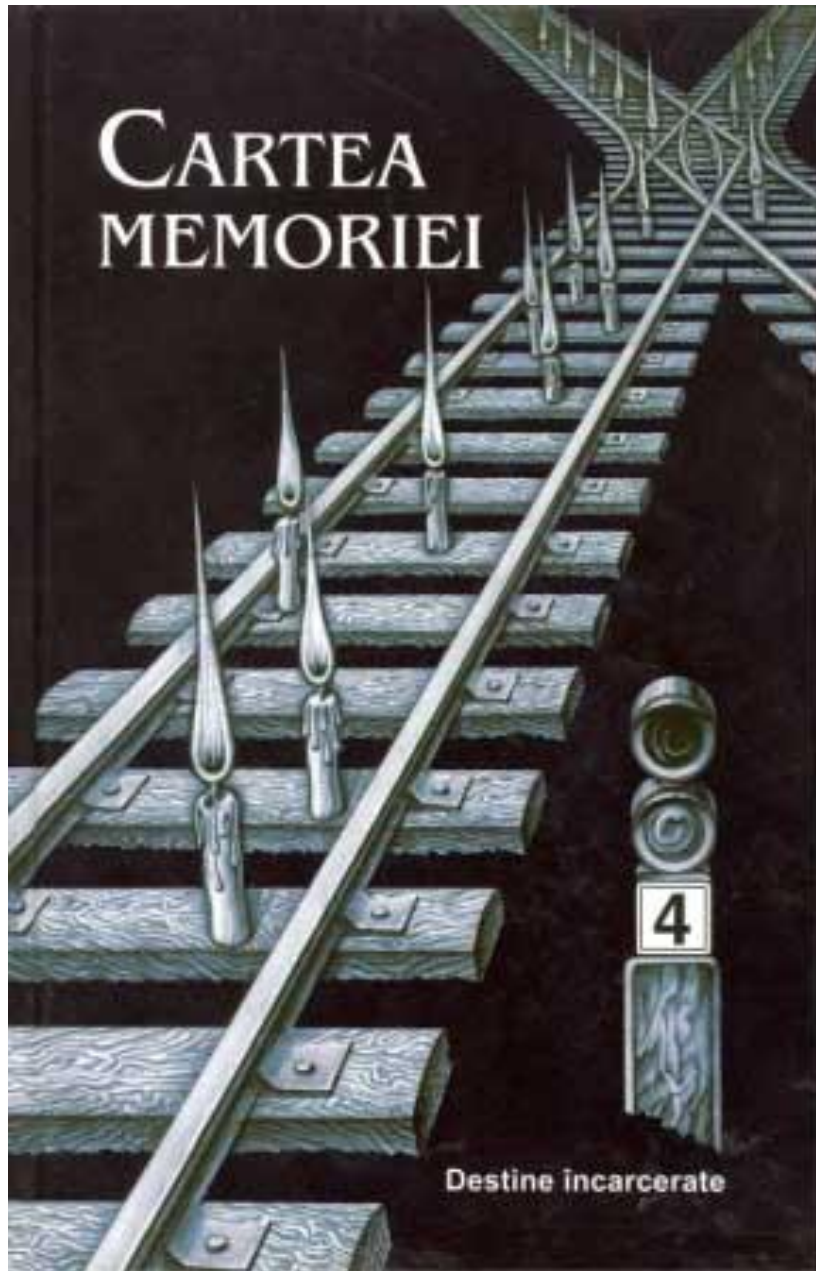
Editori: Anatol Petrencu
Ludmila D. Cojocaru
Lidia Pădureac

ROMÂNII ÎN GULAG

MEMORII, MĂRTURII, DOCUMENTE

Vol. I

Catalogul victimelor regimului sovietic este în acces deschis la link-ul https://www.nationalmuseum.md/ro/press_releases/memory_book/

EXPOZIȚIE
FOTO-DOCUMENTARĂ
COPILĂRIA ÎN GULAG
THE PHOTO-DOCUMENTARY
EXHIBITION

PROPAGANDA SOVIETICĂ
THE SOVIET PROPAGANDA

COPILII IAGARONCI
THE IAGARONCI CHILDREN

TRĂDĂTORI ȘI CREDINȚI
TRAITORS AND BELIEVERS

MEMORIA
MEMORY